

Nr 16.

Andra kammarens allmänna beredningsutskotts utlåtande över motion angående utredning om formerna och målsättningen för skolans fostran genom kroppsövningar.

I en inom andra kammaren väckt motion, nr 147, har herr *Huss m. fl.* hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära utredning om formerna och målsättningen för skolans fostran genom kroppsövningar.

Utskottet har inhämtat yttrande över motionen från skolöverstyrelsen, medicinalstyrelsen, Gymnastiska centralinstitutet (GCI) och sakkunniga för utredning rörande omorganisation av utbildningen av gymnastiklärare och sjukgymnaster m. m. samt berett Svenska gymnastikläraresällskapet tillfälle att inkomma med yttrande över motionen.

Överstyrelsen och medicinalstyrelsen anse, att en utredning av den art, som i motionen avses, icke är för närvarande av behovet påkallad. GCI, sakkunniga för gymnastiklärarutbildningen och Gymnastikläraresällskapet samt jämväl överstyrelsen erinra om att en utredning pågår angående en förbättrad utbildning av lärare för fysisk fostran och anse, att den begärda utredningen icke bör igångsättas, förrän den pågående slutförts.

Överstyrelsen anför i huvudsak:

Gymnastik-, lek- och idrottsundervisningens utveckling har under de senaste decennierna varit till gagn för skolornas elever. En övergång har skett från ett överdrivet exercismässigt arbetssätt i gymnastiken till en metod, som i hög grad präglas av rytmiskt arbete och väl avpassade färdighetsövningar med och utan redskap. En avsevärd vinst under senare år ligger också däri, att gymnastiken och idrotten i undervisningen alltmera bildat en eftersträfvansvärd enhet. I idrottsundervisningen har man nu nått fram till en metodik, som är fullt jämförbar med den som tillämpas i gymnastikundervisningen. Kraven på anpassning till olika åldrar och kön gälla lika i såväl gymnastik- som idrottsundervisningen. Styrelsen har genom sina på olika sätt vunna erfarenheter av gymnastik- och idrottsundervisningen i skolorna kommit till den uppfattningen, att överdrifter, som kunna vara till men för eleverna, endast undantagsvis förekomma. Vid något tillfälle har styrelsen emellertid haft anledning att utfärda förbud emot övning, som visat sig vara förenad med påtaglig olycksfallrisk.

Någon tendens till ökning av antalet olyckshändelser i gymnastikundervisningen har att döma av skolläkarnas årsberättelser icke kunnat förmärkas. De äro i regel av mindre allvarlig art och inträffa ofta utanför sko-

lans gymnastikundervisning. Dylika olycksfall föranleda besök hos skolläkaren och kunna medföra frikallelse från gymnastikundervisningen. Sjuka eller klena elever infinna sig dessutom hos skolläkaren i avsikt att få frikallelse från gymnastiken. Till dessa förhållanden bör hänsyn tagas då frekvensen av elevernas besök för gymnastikens skull hos skolläkaren bedömes. Styrelsen har icke haft skäl antaga, att besöksfrekvensen hos skolläkarna av denna anledning generellt stegrats.

Det är obestridligt, att gymnastiken understundom inverkar ogynnsamt på elever av neurotisk läggning eller på sådana elever, som besväras av fetma eller av andra smärre kroppsfel, samt att dessa elever ofta ådraga sig obehag från kamraternas sida ävensom onormalt stor uttröttning. Läraren liksom skolläkaren bör emellertid ägna dessa elever särskild uppmärksamhet. Genom fortlöpande samråd mellan skolläkaren och läraren torde i de allra flesta fall vidtagas sådana dispositioner, att dessa elever finna sig väl till rätta i gymnastikundervisningen. Motionens synpunkter i denna del äro enligt styrelsens mening icke obetydligt överdrivna. De medicinska skäl, som anförts, synas ej vara av den betydelse, att de böra motivera en särskild utredning.

Man har sedan länge ansett, att gymnastiken i våra svenska skolor varit hållningsbevarande och hållningsförbättrande. Denna gymnastikens förmåga har på senare tid dragits i tvivelsmål. Undersökningar pågå om gymnastikens inverkan på hållningen, bl. a. genom ett samarbete mellan ortoped, skolläkare och gymnastiklärare i Köpenhamn, Oslo och Göteborg. Då även styrelsen har sin uppmärksamhet riktad på dessa förhållanden, synes en ytterligare utredning ej behöfelig.

De brister, som otvivelaktigt förekomma i gymnastikundervisningen i en del av de högre skolorna, kunna till mycket stor del undanröjas, om undervisningsavdelningarna i gymnastik minskas och givas en lämpligare sammansättning. F. n. äro gymnastikavdelningarna i många skolor alltför stora och omfatta ej sällan 60—80 elever, i vissa fall ännu flera. Förhållandena äro särskilt oefterrättliga i vissa av de större städernas läroverk. Frågan om minskning av gymnastikavdelningarna till rimlig storlek, omkring 35 elever, är av central betydelse. Om denna fråga kan lösas, komma sannolikt flera av de olägenheter, som äro förenade med gymnastikundervisningen enligt den nuvarande organisationen, att försvinna. De framställningar, som styrelsen under senare år gjort för att råda bot på dessa förhållanden, ha emellertid endast delvis bifallits av riksdagen. En allmän minskning av gymnastikavdelningarna kan ej komma till stånd utan att antalet gymnastiksalor ökas avsevärt. I de högre skolorna utnyttjas redan de befintliga till det yttersta, och i många skolor ha provisoriska lokaler fått tillgripas för att i möjligaste mån hålla gymnastikavdelningarnas storlek nere. Där simhallar eller simbassänger finnas, förlägges vidare viss del

av undervisningen till dem. Styrelsen strävar f. n. att begränsa avdelningarnas storlek till 40 à 50 elever.

I en stor del av folkskolorna kan gymnastikundervisningen icke bedrivas på ett effektivt sätt därför att gymnastiksalarna saknas. Enär de stränga restriktionerna i fråga om byggnadstillstånd för skollokaler särskilt gått ut över gymnastiksalarna, har situationen under de senare åren försämrats i hög grad.

Styrelsen följer närmast genom sina gymnastikkonsulenter utvecklingen på gymnastikens och idrottens område för att med ledning av gjorda iakttagelser efter hand kunna utgiva anvisningar för undervisningen. Sålunda sammanfattade styrelsen under åren 1946 och 1947 sina synpunkter på undervisningen i gymnastik, lek och idrott i de högre skolorna resp. folkskolorna. Under år 1950 utgav styrelsen en handbok i samma övningsämnen för folkskolans lärare. I dessa publikationer ägnas frågan om kroppsövningarnas mål och former uppmärksamhet. Detta spörsmål kommer enligt vad styrelsen erfarit att behandlas i det betänkande, som detta år kommer att avlämnas av sakkunniga rörande gymnastiklärarutbildningen. Detta utgör en särskild anledning att man f. n. icke bör företaga någon utredning.

Ett närmare klarläggande av rytmikundervisningens betydelse och inpassning i skolans undervisning finner styrelsen önskvärt. Denna fråga är dock av den storlek, att den kan utredas av styrelsen, som redan tidigare uppmärksammat den.

Om friluftsdagarnas användning råda ej några större meningsskiljaktigheter. Frågan om friluftsovningarnas organisation och ledning i de högre skolorna är däremot icke löst på ett sätt, som möjliggör friluftsdagarnas användning så som avsetts. Bristen på instruktörer är påtaglig. Inom styrelsen pågående utredningsarbeten angående läsårets planering böra dock avslutas, innan verksamheten under friluftsdagarna göres till föremål för omprövning.

Styrelsen framhåller sammanfattningsvis, att det framför allt är den rådande bristen på gymnastiklokaler samt lek- och idrottsplaner som är orsak till att skolans fostran genom kroppsövningar i många skolor icke kan bedrivas på mest ändamålsenliga sätt. Det är i första hand genom åtgärder, som syfta till att avhjälpa nämnda brist, som gymnastik- och idrottsundervisningen i skolorna för närvarande kan främjas. Även om styrelsen finner vissa av de skäl, som framlagts av motionärerna, t. ex. i fråga om rytmikundervisningen och friluftsdagarna, i och för sig motivera en utredning, anser styrelsen emellertid, att en utredning av den art, som i motionen avses, icke för närvarande är av behovet påkallad.

Medicinalstyrelsen, som säger sig tidigare ha medverkat till vissa undersökningar rörande hållningsfelet, anser att utredningar av vetenskaplig

natur på detta område givetvis äro till nytta. Motionärerna uttala sig i allmänna ordalag utan att närmare belysa sina teser med sakuppgifter eller exemplifiering. Vad i motionen påtalas äger icke generell giltighet. Enstaka gymnastiklärares eventuellt alltför stora nit och strävan att skapa elitgrupper bör ge anledning till ingripande från överstyrelsens gymnastik-konsulenter men icke föranleda en allmän utredning. I fråga om elevernas kroppshållning har bland gymnastiklärarna en väsentlig förskjutning av åskådningen ägt rum mot en mera fysiologisk uppfattning. Ej heller på detta område synes behov föreligga av någon allmän utredning utöver den som redan pågår genom överstyrelsens försorg. Man torde med förtroende kunna överlämna åt överstyrelsen och skolöverläkaren att här leda utvecklingen i sunda banor.

Styrelsen förutsätter, att lärarna ha tillräcklig psykologisk blick för att icke engagera i fysiskt hänseende handikappade barn i sådana kroppsövningar, att deras bristande fysiska prestationsförmåga skulle kunna medföra ett psykiskt eller fysiskt trauma för dem.

Då på skolgymnastikens område ett utredningsarbete, i vilket även den medicinska sakkunskapen är engagerad, pågår, och då de framförda påståendena angående missförhållanden i samband med skolgymnastiken ej synas äga allmän giltighet, anser styrelsen en utredning i den form motionärerna föreslagit för närvarande ej vara motiverad.

Gymnastiklärarutbildningssakkunniga framhålla i sitt yttrande, däri direktionen för GCI helt instämmer, att den fysiska fostrans utformning och tillämpning måste ses mot bakgrunden av att själva målsättningen för den fysiska fostran i skolorna under de senaste årtiondena i hög grad påverkats av den allmänna pedagogiska diskussionen, så att nya pedagogiska strömningar gjort sig starkt gällande även inom detta ämne. Av vissa skäl har dock den fysiska fostran varit starkt traditionsbunden. Lärarna i de högre skolorna ha därtill ofta varit tvungna att arbeta med alltför stora och alltför heterogena avdelningar för att moderna pedagogiska principer kunnat komma till användning i full utsträckning. Individuell undervisning och självverksamhet ha endast i ringa utsträckning kunnat bedrivas. Det är ytterst lärarna och deras utbildning som är avgörande för hur den fysiska fostran kommer att bedrivas, vilken fråga framför allt varit föremål för de sakkunnigas arbete. Lärarutbildningen vid GCI har under de senare åren utvecklats till att bli ur pedagogisk synpunkt allt mera tidsenlig. Resurserna ha dock varit för små för att åstadkomma en fullgod utbildning. Enär frågan om målsättningen och formerna för den fysiska fostran ingående behandlas i det betänkande om en förbättrad gymnastiklärarutbildning, som de sakkunniga inom kort komma att avlämna, bör med den begärda utredningen anstå.

Gymnastiklärarsällskapet anför bl. a.:

Även om vissa utländska undersökningar visat, att frekvensen av hållningsfel hos barn ökat under senare tid, har vid dessa undersökningar också påvisats, att det relativt lägsta antalet barn med hållningsfel förekommer i Sverige i jämförelse med Norge, Danmark och USA, vilket talar för den svenska gymnastikens korrektiva verkan. Belysande för värdet av motionärernas påstående att gymnastikundervisningen skulle uppvisa ett oroande stort antal olycksfall utgjorde följande från två försäkringsbolag — vilka innehade det ojämförligt största försäkringsklientelet bland skolungdomen — inhämtade uppgifter, baserade på en försäkringsstock om 18 000 elever från folkskolor och läroverk, avseende ett elevår:

Olycksfall	folkskolor	läroverk	medeltal
i och utom skolan	5,5 %	9 %	7,25 %
enbart i skolan:	2,9 %	4 %	3,4 %
a) under egentliga gymnastikövningar	0,5 %	1 %	0,75 %
b) under bollspel och idrottsövningar	0,1 %	1,2 %	0,65 %
c) i skolan i övrigt, raster	1,4 %	1,8 %	1,6 %

Av nämnda uppgifter framgår, säger sällskapet, att olycksfallen äro färre under samtliga gymnastik- och idrottsövningar än under rasterna och annan fritid i skolan. Olycksfallsfrekvensen är mindre vid folkskolorna än vid läroverken, vilket har sin grund däri, att undervisningen vid de förra bedrivs i klassavdelning men vid de senare med sammanslagna avdelningar.

Ölägenheten av att de övningar, som förekomma, äro för ansträngande för klene elever samt att de hos neurotiska barn äro ägnade att framkalla mindervärdeskomplex skulle kunna minskas, om man fick till stånd ett bättre samarbete mellan skolläkare, eventuellt skolpsykolog, och gymnastikläraren. Avlöningsförhållandena för skolläkarna äro emellertid f. n. sådana, att man icke kan kräva den omsorg, som är önskvärd.

Gymnastiken och den fysiska fostran ha över huvud undergått förändringar i riktning mot de i motionen framhållna önskemålen, vilket framgår av 1946 års skolkommissions huvudmoment i ämnet gymnastik, lek och idrott, där just den rekreativa uppgiften men även vikten av individualisering betonats. Efter denna linje bedrivs också gymnastikundervisningen vid skolorna, men arbetsförhållandena medgiva tyvärr icke, att dessa intentioner kunna komma till full utveckling.

Under överstyrelsen lyda ca 15 000 skolor med omkring 800 000 barn. För den vägledande verksamheten stå till styrelsens förfogande två gymnastikkonsulenter, vilka också ha att utföra ett omfattande centralt organisations- och expeditiönsarbete. För folkskolornas räkning medverka visserligen folkskoleinspektörerna, men även dessa äro tyngda av administra-

tiva uppgifter och sakna i flertalet fall den utbildning, som krävs för rådgivande verksamhet inom denna gren av skolans verksamhet. En utökning av antalet gymnastikkonsulenter är därför av behovet påkallad. Särskilda instruktionsgymnaster för folkskolans icke fackutbildade lärarkrafter äro också synnerligen önskvärda.

Bristen på gymnastiklokaler är ett annat och avgörande hinder för en rationell undervisning. Ca 60 % av landets folkskolor sakna helt gymnastiksalar, och behovet av lek- och idrottsplatser är skriande. Vid läroverken förekomma de abnormt stora avdelningarna, som omöjliggöra individuell omvårdnad och ett nöjaktigt övervakande av eleverna, varigenom olycksfallsrisker framkallas. Frånvaron av gymnastiksalar vid många läroverk gör, att undervisningen i stor utsträckning måste förläggas utomhus under hela läsåret, oberoende av väderleken, vilket icke kan befrämja den fysiska fostrans syfte. Kritiken bör sålunda riktas icke mot målsättningen utan mot de yttre betingelserna.

Berättigade anmärkningar kunna riktas mot sättet att ordna skolornas friluftsdagar, vilket främst beror på att större delen av lärarna sakna utbildning därför. En utredning på denna punkt torde kunna verkställas av överstyrelsen. Den i motionen begärda utredningen är däremot icke påkallad. Synnerligen önskvärt är däremot, att en utredning kommer till stånd för att lösa frågan om skolornas gymnastiksalar och övningsplatser samt att finna möjligheter att minska de abnormt stora gymnastikavdelningarna till en klassavdelnings storlek. Då kommittén för omorganisationen av GCI kommer att beröra de i motionen framförda spörsmålen, avstyrkes densamma.

Utskottet. I motionen framhålles till en början, att det numera råder delade meningar om gymnastikens inverkan på s. k. hållningsfel. Undersökningar av gymnastikens betydelse i detta hänseende pågå emellertid genom samarbete mellan ortopedier, skolläkare och gymnastiklärare i Köpenhamn, Oslo och Göteborg, varjämte skolöverstyrelsen uppger sig ha sin uppmärksamhet riktad på dessa förhållanden, varför särskild utredning i detta hänseende icke synes erforderlig.

Vidare anföres i motionen, att det råder oklarhet i fråga om undervisningen i rytmik. Skolöverstyrelsen anser beträffande rytmikundervisningen, att ett klarläggande av dess betydelse och inpassning i skolans undervisning är önskvärt men att denna fråga kan utredas av styrelsen. Utskottet delar denna uppfattning och anser alltså att särskild utredning därom icke är behöfvig.

Beträffande antalet olycksfall under gymnastik och idrottslektioner i skolorna synes till utskottet överlämnad statistisk sammanställning visa,

att olycksfallsrisken icke är så stor, att utredning på denna punkt synes tillräckligt motiverad.

Såsom i yttrandena framhålles torde en del av de olägenheter, som onekligen vidlåda gymnastikundervisningen, bottna i bristen på gymnastiklokaler och de på grund härav alltför stora avdelningar, i vilka eleverna måste sammanföras. Dessa missförhållanden kunna ju emellertid avhjälpas först då investeringsanslagen för utbyggnad av skolorna i detta hänseende anses kunna ökas.

Skolöverstyrelsen uppger sig ha uppmärksamheten riktad på friluftsovningarnas organisation och ledning men anser, att pågående utredningsarbete angående läsårets planering först bör avslutas, innan verksamheten under friluftsdagarna omprövas. Utskottet delar denna uppfattning.

Vad i motionen anföres angående gymnastikens understundom ogynnsamma inverkan på elever av neurotisk läggning eller som äro besvärade av fetma eller andra kroppsfel finner utskottet i och för sig beaktansvärt. Utskottet vill understryka vikten av att lärare i samråd med skolläkare söker vidtaga sådana åtgärder, att gymnastiken även för dessa elever blir den rekreation den bör vara.

Frågan om den fysiska fostrans målsättning och utformning behandlas, enligt vad gymnastiklärarutbildningssakkunniga meddelat, ingående i det betänkande om en förbättrad gymnastiklärarutbildning, som de sakkunniga inom kort komma att avlämna. Då alltså en del av de problem, som motionen tagit sikte på, synas kunna utredas och prövas inom skolöverstyrelsen och själva huvudfrågan om gymnastikens mål och medel redan är föremål för utredning, kan utskottet icke tillstyrka motionen utan får hemställa,

att motionen II: 147 ej måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 19 april 1951.

På utskottets vägnar:

PATRIK SVENSSON.

Närvarande: herrar Svensson i Alingsås, Gustafson i Göteborg*, Nordkvist, Pettersson i Ersbacken, fröken Öberg*, herrar Christenson i Malmö, Ohlsson i Kastlösa, fru Västberg, herrar Hansson i Skegrie*, Forsberg*, Bracconier, Johanson i Kalmar, Jönsson i Rosshol, fru Svedberg, herrar Allard, Nilsson i Svalöv*, Bark*, Bengtsson och Andersson i Sundsvall.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.